اولین کنفرانس بین المللی علوم تربیتی، روانشناسی، علوم ورزشی و تربیت بدنی
1st International Conference on Educational Sciences, Psychology, Sport Sciences and Physical Education
www.confep.ir
موسسه آموزش عالی ادیب مازندران
کد اختصاصی: ۰۰۲۰۱-۵۷۰۷۹

بررسی و مقایسه محاسن و معایب ارزشیابی کیفی و کمی در دوره ابتدایی

حمیرا نظری [a]، طاهره رییسی [b]،نرجس خاتون رییسی [c]
[a] آموزگار دبستان غیردولتی پسرانه آل یاسین آمل
[b] دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی،دانشگاه آزاد واحد تهران شمال
[c]معاون دبستان غیردولتی پسرانه آل یاسین آمل

نویسنده مسئول: حمیرا نظری، ۰۹۱۱۹۶۰۲۱۶۵، homeiran6869@gmail.com

چکیده: پژوهش فوق با هدف بررسی محاسن و معایب ارزشیابی کیفی و کمی در دوران ابتدایی به روش مرور منابع با بررسی مقالات و منابع معتبر علمی صورت پذیرفته است.در تمامی نظام های آموزشی ارزشیابی عصاره و نتیجه کار آموزشی و به نوعی بیانگر جایگاه متربی در آن ساختار آموزشی می باشد.یکی از مهم ترین مولفه های ارزشیابی انطباق آن با سن و شرایط متربیان است.دوران ابتدایی به دلیل حساسیت های بسیار بالا و نقش اساسی در شکل گیری شخصیت تحصیلی دانش آموز، بر اهمیت ارزشیابی در آن افزوده و به همین دلیل سعی شده در این دوران با جایگزینی ارزشیابی کیفی به جای ارزشیابی کمی، از استرس نمر در این دانش آموزان بکاهد.البته همانطور که مشاهده شد، نبود ساختار نمره و استفاده از ارزشیابی کیفی صرف خود مشکلات و معایبی را به دنبال داشته است.از پژوهش حاضر می توان دریافت که محاسن ارزشیابی کیفی در دوران ابتدایی بیش از معایب آن در این دوران بوده است.

کلمات کلیدی:ارزشیابی،ابتدایی،محاسن،معایب

۱. مقدمه

در دنیای شتابان امروز با گسترش دامنه اطلاعات و همچنین تنوع در محتوای آموزشی،لزوم به بهره برداری از روشها و ابزارهای نوین برای ارزشیابی ،یعنی انچه که بعنوان مواد درسی به دانش آموزان ارائه میشود بیش از پیش احساس میشود.(حسنی،محمد، و همکاران۱۳۸۶)

هدف از نظام آموزشی در عصر دانایی محور ،تربیت شهروندی است که بتواند با اشتیاق درونی به یادگیری در تمامی عمر بپردازد و مسائل فردی و جمعی خویش را حول محور یادگیری حل و فصل نماید.انسان از طریق یادگیری با تحولات پیوسته و شگفت انگیز هماهنگ میشود و به حل مشکلات میپردازد. (اکبری پور،سمیه، ۱۴۰۰)

تعاریف ارزشیابی

-ارزشیابی فرایندی است که از طریق آن ارزش مطلوبیت ،موثر بودن و یا کفایت چیزی طبق ملاک ها و مقاصد معیین قضاوت و داوری میشود.

-ارزشیابی یعنی جمع آوری و استفاده ازاطلاعات جهت تصمیم گیری در مورد یک برنامه آموزشی

-ارزشیابی وسیله ای جهت میزان موفقیت برنامه در رسیدن به اهداف آموزشی مطلوب

-ارزشیابی عبارت است از دادن ارزش به آنچه سنجیده شده بر مبنای ملاک و معیار خارجی

-ارزشیابی فرایندی است که درآن سطوح یادگیری تعیین میشود. اطلاعات مناسب انتخاب ،تحلیل و گزارش میشود تا براساس آنها مدیریت بتواند تصمیم های مناسب را اتخاذ کند.

با نگاهی دقیق به تعاریف و مفاهیم ارزشیابی ،می توان تعریف زیر را بعنوان یک تعریف جامع معرفی کرد.

-ارزشیابی فرایند جمع آوری اطلاعات ،مقایسه معیارهای معین ،تجزیه و تحلیل داده ها و نهایتا تصمیم گیری و قضاوت است.

ارزشیابی به دو دسته کیفی-توصیفی و کمی(سنتی) دسته بندی شده اند.

ارزشیابی کمی (مقیاس فاصله صفر تا بیست)(مقیاس نمره دهی)

در تعریف جدید یادگیری ،دانش آموزمحور است.اوست که ادراک و دانش را نظم میدهد و از شناخت های خود در شرایط واقعی زندگی استفاده میکند.دانش آموز خود یادگیرنده است و باید آنچه را که آموخته در عمل بروز دهد(hassani,2012).

پس نظام ارزشیابی بعنوان بخش مهمی از طیف فرایند یاددهی و یادگیری در نظام آموزش و پرورش هر کشور مطرح است . (اکبری پور،سمیه، ۱۴۰۰)

با توجه به تعاریف جدیدی از یادگیری،ارزشیابی باید در خدمت آن و بعنوان ابزاری در جهت روند بهبود و ارتقای یادگیری،نه برای رسیدن به اهداف یادگیری استفاده شود.(کشتی آرای وهمکاران،۱۳۹۲)

ارزشیابی توصیفی یکی از نوآوری های آموزشی در دهه حاضر در نظام آموزشی دوره ابتدایی کشور است.که این نوآوری در بسیاری از عناصر و اجزای خود با ارزشیابی سنتی و رایج در تضاد است.ازاین رو اشاعه ی این الگوی جدید ارزشیابی ،در بدنه نظام آموزشی نیازمند تمهیدات و دوراندیشی هاست(حسنی،محمد، و همکاران۱۳۸۶)

۲. بیان و شرح پژوهش

ارزشیابی توصیفی با هدف بهبود کیفیت فرایند یاددهی -یادگیری انجام میشود نه با هدف پیدا کردن نقاط ضعف دانش آموزان و گزارش آن. (اکبری پور،سمیه، ۱۴۰۰)

ارائه گزارش پیشرفت دانش آموزان به والدین و توجیه آنان با واژه های جدید نمره شده است.

اهداف اساسی و اصلی این روش عبارتنداز:

۱-اصلاح روند یاددهی و یادگیری

۲-ارتقای سطح بهداشت روانی یعنی کاهش استرس در اثر ارزشیابی پایانی

۳-ایجاد زمینه رشد و بروز خلاقیت در دانش آموزان

۴-استفاده از ابزارهای متنوع در جهت جمع آوری اطلاعات از وضعیت تحصیلی دانش آموز

۵-تاکید بر معیارها و ملاک های موفقیت در فرایند آموزش

۶-دستیابی به اهداف و انتظارات از طریق فعالیت مستقیم خود دانش آموزدر کلاس های درس

۷-توجه به حیطه های مختلف فراگیران که شامل حیطه های دانش نگری و توانش است

۸-فراهم نمودن زمینه مناسب برای حذف حاکمیت مطلق(اکبری پور،سمیه،۱۴۰۰)

ارزشیابی جزء لاینفک آموزش به شمار میرود و جایگاه بسیار مهمی در امر آموزش دارد .(رستگار،۱۳۸۶)از این رو کشورهای زیادی در نظام آموزشی و نظام ارزشیابی خود دست به اصلاحات زیادی زده اند. نظام آمزشی کشور ما نیز در دهه های اخیر دگرگون و هرازگاهی تغییراتی در ساختار، محتوا و روش اجرایی آن پدید می آورد.امروزه بر این باورند که آموزش و ارزشیابی دو فرایند درهم تنیده اند. موضوع ارزشیابی و چگونگی به کارگیری آن برای بالابردن سطح آموزش و یادگیری است. (امیریان،موسی، ۱۳۹۹)

آموزش و پرورش که از نهادهای اجتماعی است و در جهت خاصی فعالیت می کند هرگز نمی تواند از ارزشیابی بی نیاز گردد.پس در وجود خود ضرورت ارزشیابی بی تردید است.بنابراین در هر نظام آموزشی معلمان برای تعیین رابطه بین توانایی ها و فعالیت های دانش آموزان وتغییراتی که در رفتار آنان حاصل شده است و نیز به منظور پیش بینی و کنترل موقعیت های آموزشی ، ارزشیابی را باید انجام دهند.چون آموزش ابتدایی پایه و اساس کلیه آموزش هاست لذا شناخت ویژگی ها ،توانایی ها و استعدادهای دانش آموزان وهدایت آنها به رشته ی مورد علاقه از مهمترین و اساسی ترین وظایف این دوره آموزشی به شمار می آید.از این روست که درصورت وجود یک نظام ارزشیابی صحیح منطبق با استانداردهای ارزشیابی (کارآوری،قابلیت اجرا،دقت و قانونی)در هر نظام آموزشی ،امکان اثربخشی و کارایی آن نظام افزایش میابد.(اکبری پور،سمیه،۱۴۰۰)

به عنوان یک معلم باید عمیقا باور داشته باشیم که هر دانش آموز قابلیت رشد و یادگیری را دارد.به شرط آن که ابزارهای سنتی ارزشیابی را بدون توجه به تفاوت های فردی فکه تنها به دنبال نقطه ضعف هاست رها کنیم و از ابزاری استفاده کنیم که توانایی هارا شناسایی کند و دانش آموز اعتماد به نفس بخشد وزمینه را به گونه ای فراهم سازیم که نمره گرایی از بین برود و معلم ،دانش آموز و اولیاء به دنبال کیفیت کار باشند نه کمیت.(یعنی نمره گرایی)(کارشکی وهمکارانش،۱۳۹۳)

ارزشیابی و سنجش معتبر دانش آموز را برمی انگیزد تا بیاموزد،که چگونه بیاموزد.درچنین رویکردی یادگیرنده تبدیل به فردی فعال،ریسک پذیر و محقق میشود که بطور دائم از تدریس بهره می گیرد. به بیان دیگر توالی آموزش-ارزشیابی-آموزش مرتب تکرار میشود .دراین فرایند شایستگی فرد رشد می کند و اعتماد به نفس او افزایش میابد و به خوبی یاد میگیرد که چگونه آموخته هارا در وضعیت های دشوار و نا آشنا به کار گیرد و این هدف آموزش است.ارزشیابی معلم عاملی است که دانش آموزان را برای پرورش کمیت و کیفیت تلاش تحصیلی برمی انگیزد(امیریان،موسی، ۱۳۹۹)

-این ارزشیابی کم و بیش با مسائل ومشکلاتی روبرو شده است و انتقادات زیادی به آن وارد شده است . به ویژه در سال های اخیر.

صاحب نظران معتقدند که آزمون های سنتی یا کمی به دلیل ساختار خود و نیازهای غیر از آزمون شونده پاسخ می دهند و اغلب به رتبه بندی دانش آموزان می اندیشد. دراین ارزشیابی بر نقاط ضعف آزمون شونده تاکید دارد و درمورد پیشرفت تحصیلی دانش آموزان حساس نیست.

در ارزشیابی کمی تمام تلاش معلم ،دانش آموز و والدین و کل نظام اموزشی معطوف به ازمون های نهایی و نمره است و ماحصل همه زحمت ها در یک عدد یک یا دو رقمی خلاصه میشود.این نمره ،نه تنها ملاک قضاوت و تصمیم گیری در خصوص دانش آموز است،بلکه به نوعی ارزشیابی از عملکرد معلم،مربی،مدیر و والدین و نظام آموزشی تلقی می شود.تردیدی نیست که نتایج حاصل از این گونه تصمیم گیری ها دقیق نبوده ،ممکن است عواقب ناگواری به همراه داشته باشد.به عبارت دیگر به جای آنکه نظام ارزشیابی و اندازه گیری در خدمت آموزش و رشد و توسعه دانش فراگیران و معلمان قرار گیرید، فرایند تدریس و یادگیری در خدمت نظام سنجش و آزمون درآمده است و ملاک قضاوت درمورد عملکرد نظام و دانش آموز در یک مقیاس صفر تا بیست خلاصه می شود.(زهرا حصاربانی ۱۳۸۵)

ارزشیابی کیفی-توصیفی

الگوی کیفی است که تلاش می کند که بجای کمی نگری از طریق توجه به معیارهای درسی آموزشی به عمق و کیفیت یادگیری دانش آموزان توجه کند. تبئین و توجیهی از وضعیت آنان ارائه داده ،ارزشیابی را در خدمت آموزش و یادگیری قرار دهد.الگوی کیفی تلاش میکند زمینه فراهم سازد تا دانش آموزان در کلاس با شادابی و نشاط بیشتر و عمیق تری مطالب درسی را یاد بگیرند،بجای توجه به آزمون های پایانی و نمره دهی. ازاین رو در راستای این توجه رشد عاطفی و اجتماعی و حتی جسمانی دانش آموزان را در بر میگیرد(اکبری پور،سمیه،۱۴۰۰)

ارزشیابی توصیفی طرحی برای پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی است که یکی از ویژگی های آن اعلام نتایج به صورت توصیفی است.یعنی معلمان علاوه براین که شیوه ی تدریس و نحوه بازخورد و تکالیف دانش آمزان را تغییر می دهند ،از ابزارهای دیگری همچون مشاهده دانش آموزان در شرایط واقعی و ثبت اطلاعات لازم و توانمندی ها و روش خودسنجی و ... و گزارش پیشرفت تحصیلی دانش آموز استفاده می کنند.(نامور،یوسف و همکاران،۱۳۸۹)

منظور از ارزشیابی کیفی-توصیفی رویکردی است که به وسیله آن معلم تغییرات ایجاد شده در دانش آموز را با استفاده از ابزارهای مختلف ارزشیابی مانند: چک لیست،مشاهده،پوشه کار،مصاحبه،آزمون های عملکردی و... بررسی کرده و بصورت مشروح براساس شاخص های پیشرفت و با اهداف از پیش تعیین شده به اطلاع دانش آموز و والدین آن ها می ساند. (اکبری پور،سمیه،۱۴۰۰)

هرنوع ارزشیابی به دنبال دو مسئله مهم میباشد:

۱-به گونه ای دانش آموز را درگیر کنیم

۲-برای فهم اینکه چه اتفاقی در ذهن دانش آموز افتاده است

برای بهبود فرایند یاددهی-یادگیری ،درگیرسازی دانش آموز،خودراهبری ،هم راهبری،مسئولیت پذیری دانش آموزان و اطمینان از تحقق اهداف،آشکارسازی یادگیری، در همه عوامل باید هنر به چالش کشیدن و درگیر کردن را به کار ببریم تا اهداف ما تحقق یابد.

ویژگی های ارزشیابی کیفی:

۱-وجود تنوع ابزار ارزشیابی (راهکار مناسبی برای کاهش افت تحصیلی)

۲-توجه به اصل مشارکت و فعالیت گروهی

۳-ارائه بازخورد به منظور پیشبرد یادگیری

۴-توانایی لازم برای یادگیری مادام العمر

۵-بهره گیری از یافته های جدید تدریس و ارزشیابی کیفی برای گسترش راهبردهای یاددهی -یادگیری

۶-مقایسه دانش آموز با عملکرد قبلی خودش

۷-کاهش اضطراب و رقابت در بین دانش آموزان

۸-تغییر در نحوه قضاوت درباره عملکرد دانش آموزان و ارتقاء تحصیلی دانش آموزان

۹-توجه به ارزشیابی مستمر و فرایند تعامل بیشتر اولیاء با مدرسه در زمینه امور تحصیلی دانش آموز

۱۰-ایجاد فرصت مناسب برای رشد و خلاقیت(اکبری پور،سمیه،۱۴۰۰)

معایب و اشکالات وارده در روند اجرای طرح کیفی-توصیفی

۱-بانیان این طرح این توقع را داشتند که با حذف ارزشیابی کمی مکرر و کاهش اعتبار ان ها یکی از نتایج این طرح باشد که اگر از دانش آموزی سوال شود از مدرسه چه خبر؟ به جای انکه بگوید چند گرفته ام بگوید چه یاد گرفته ام.

به جای چند گرفتن می گوید: خیلی خوب،خوب و مواردی از این قبیل .یعنی عملا فقط بجای نمرات کمی این نمرات مهم شده اند.

۲-بجای بازخوردهای اصلاحی عملا بازخوردهای کمی داده میشود . مثال:

معیارهایی که فقط برای درج در کارنامه میباشد مکررا در دفاتر تکالیف دانش اموزان به چشم میخورد و این رفتار همان اثرات نامطلوب کمی مانند :رقابت و ارزیابی را به همراه خواهد داشت.

۳-تاکید بیش از حد ارزشیابی های پایانی و فراوانی این ارزشیابی ها

۴-توجه و تاکید زیاد به پوشه کار،بطوری که این توجه باعث اضطراب معلم ،دانش اموز و حتی خانواده ها شده است.

۵-ارائه بسیار زیاد و نامناسب تکالیف خارج از کلاس

۶-تاکید زیاد خود طرح و جمع آوری اطلاعات مستند جهت مجوز ارتقای پایه ،بطوری که معلم در طول سال تحصیلی مدام درحال جمع آوری مستندات است.

۷-عدم تسلط مدرسان و مبلغان این این طرح:این عامل باعث شده معلمان با برداشت های شخصی ،عملکردی داشته باشند که نه تنها اهداف طرح را پوشش نمی دهد بلکه در ایجاد نگرش منفی نسبت به طرح نیز موثر باشد.

۸-دوگانگی در تاکیدات بانیان طرح : بعضی از بانیان طرح بر پوشه کار زیاد تاکید دارند و برخی دیگر به بازخوردهای فرایندی و اصلاحی

معایب و ضعف های نظام ارزشیابی کمی (سنتی)

۱-سطح پایینی از توانایی افراد را میسنجد

۲-اولویت با نمره و امتحان است

۳-تدریس و یادگیری در خدمت نظام سنجش و آموزش است بجای اینکه ارزشیابی در خدمت نظام اموزشی باشد

۴-توجه بیش از حد به پاسخ نهایی و فشار برای کسب نمره بالاتر در امتحانات

۵-عدم توجه به همه ابعاد و جنبه های شخصیت انسانی و تمرکز به جنبه شناختی آن هم در سطح پایین

۶-عدم توجه به مهارت های اجتماعی (همکاری،بحث گروهی،کار گروهی)و بجای آن تاکید بر رقابت است(نامور،یوسف و همکاران،۱۳۸۹)

مشکلات محور قرار دادن امتحان در نظام ارزشیابی کمی

-ایجاد اضطراب امتحان

-ایجاد رقابت

-امتحان ابزار تهدید و ارعاب دانش آموزان

-تقلب

-محدودیت

-نابود کننده خلاقیت

-ایجاد نگرش منفی به درس و مدرسه.

مقایسه ارزشیابی کمی و کیفی

۱-ارزشیابی کمی برای عموم قابل فهم تر و مفیدتر است. اما ارزیابی کیفی تخصصی تر و مهارت اموزشی بیشتری برای به کار گیری لازم دارد.

۲-ازنظر ابزارهای جمع آوری داده ها باهم متفاوتند.ابزار جمع آوری داده های کمی معمولا آزمون های عینی با پاسخ های از قبل تعیین شده است.اما ابزار های ارزیابی کیفی را می توان ابزارهای ذهنی،پرسش نامه ها و نگرش سنج ها و روش های مصاحبه ای ،مشاهده ای ، واقعه نگاری و گزارش های روزانه و... میباشد.مثال:

تعداد پرسش های فرا گیران در کلاس = کمی

اما نوع پرسش های فراگیران در کلاس درس=کیفی

حجم هر سوال و پرسش= کمی

نوآوری و تازگی پرسش=کیفی است.

۳. نتیجه گیری

درک ارتباط میان اموزش و یادگیری از دیرباز مشکل و چالش برانگیز بوده است.به همین دلیل معلمین همواره با چالش پی بردن به تفهیم آموخته ها به متربیان خود مواجه بوده اند.

ارزشیابی در یادگیری فرایندی است که از طریق آن تحولات ایجاد شده در دانش آموزان براساس شاخص های از قبل تعیین شده ملاک سنجش قرار میگیرد که البته هنوز هیچ ابزاری برای تعیین دقیق درصد یادگیری شکل گرفته در دانش آموزان وجود ندارد.اما در ارزشیابی توصیفی باتوجه به انکه معلم نگاه مستمر به عملکرد دانش اموز داشته و ملاک رشد دانش آموز مقایسه با خودش در گذشته است سعی و تلاش او ارزشمند تلقی میشود و اعتماد بنفس بیشتری برای رشد و ارتقای آموزشی خواهد داشت. و باتوجه به اینکه ارزشیابی توصیفی از حافظه پروری شب امتحانی اجتناب میکند و از بار استرس و اضطراب شب امتحان میکاهد نسبت به ارزشیابی کمی معیار سنجش متناسبتر و معقول تری برای سنجش یادگیری میباشد.

منابع

[1] اکبری پور، سمیه،۱۴۰۰،نقش ارزشیابی توصیفی در یادگیری دانش آموزان ابتدایی،اولین کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرآیندهای تعلیم و تربیت،بندرعباس

[2] امیریان، موسی،۱۳۹۹،بررسی تاثیر ارزشیابی توصیفی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی،هفتمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی، روانشناسی و مشاوره ایران،تهران

[3] حسنی, محمد, احمدی, غلامعلی. (۱۳۸۶). زمینه یابی اجرای ارزشیابی کیفی – توصیفی در مدارس ابتدایی شهر تهران. نوآوری های آموزشی, ۶(۵), ۸۵-۱۲۲.

[4] حصاربانی، زهرا. (۱۳۸۵)، «ارزشیابی توصیفی بستری برای پرورش خلاقیت»، ماهنامه پیوند خرداد، شماره ۳۲۰

[5] شعبانی، حسن، ۱۳۸۸ ، تحلیل انتقادی منابع دروس آموزش عالی (رویکردها و چالشها). پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی, ۱۴(۲۱), ۵۰-۶۴.

[6] کارشکی, حسین, مومنی مهموئی, حسین, قریشی, بهجت. (۱۳۹۳). مقایسه انگیزش تحصیلی و کیفیت زندگی دانش‌آموزان پسر مشمول ارزشیابی توصیفی با ارزشیابی سنتی. پژوهش در برنامه ریزی درسی, ۱۱(۴۰), ۱۰۴-۱۱۴.

[7] کشتی آرای، ن.، و کریمی علویجه، ا.، و فروغی ابری، ا. (۱۳۹۲). شناسایی موانع و چالش های اجرای طرح ارزشیابی توصیفی. پژوهش در برنامه ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه ریزی درسی), ۱۰(۱۲ (پیاپی ۳۹)), ۵۳-۶۸.

[8] نامور یوسف، راستگو اعظم، ابوالقاسمی عباس، سیف درخشنده سعید.۱۳۸۹ بررسی و مقایسه اثربخشی اجرای ارزشیابی کیفی توصیفی و ارزشیابی سنتی بر مهارت های اجتماعی دانش آموزان ابتدایی. آموزش و ارزشیابی (علوم تربیتی).

[9] Hassani, M.(2012), Guide the implementation of te descriptive evaluation in elementary school., third edition, Tehran abed publication